

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра політології та публічного управління

На правах рукопису

ЧОРНИЙ РОМАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ

**ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Спеціальність: 052 Політологія

Освітньо-професійна програма Політологія

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

КОЗЮПА ОЛЕНА АДАМІВНА,

кандидат політичних наук,

старший викладач

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри політології та
публічного управління

від

2025 р.

Завідувач кафедри

проф. Бусленко В. В.

ЛУЦЬК – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ГУМАНІТАРНОГО ВИМІРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	
1.1. Поняття та сутність гуманітарної складової політики національної безпеки	8
1.2. Гуманітарна політика як чинник модернізації системи національної безпеки України.....	
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ	
2.1. Нормативно-правове регулювання гуманітарної сфери у контексті забезпечення національної безпеки держави.....	
2.2. Інституційне забезпечення гуманітарної безпеки України.....	
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ГУМАНІТАРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	
3.1. Специфіка державного регулювання гуманітарної політики в умовах гібридної російсько-української війни	34
3.2. Стратегічні напрями та принципи трансформації гуманітарної політики України в контексті модернізації національної безпеки.....	40
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку України характеризується комплексними трансформаціями у сфері національної безпеки, зумовленими повномасштабними воєнними загрозами, гібридними викликами, глобалізаційними процесами та внутрішніми соціокультурними зрушеннями. У цих умовах модернізація системи національної безпеки не може обмежуватися виключно військово-політичними чи техніко-інституційними компонентами, оскільки її стійкість і ефективність безпосередньо залежать від гуманітарних чинників, зокрема стану суспільної свідомості, національної ідентичності, ціннісних орієнтацій, рівня соціальної згуртованості та довіри до державних інститутів. В українському контексті гуманітарна сфера набуває особливого значення. Її можна визначати як простір формування національної ідентичності, історичної пам'яті, мовно-культурної єдності та суспільної солідарності, що є критично важливими елементами безпекової спроможності держави. Модернізація системи національної безпеки вимагає не лише оновлення інституційних механізмів і нормативно-правової бази. Першочерговим завданням є переосмислення ролі гуманітарної політики як інструменту протидії гібридним загрозам, інформаційно-психологічному впливу та деструктивним ідеологічним наративам. Недостатня інтеграція гуманітарного виміру в безпекові стратегії створює ризики фрагментації суспільства, зниження довіри до державних інститутів і вразливості до маніпулятивних впливів, що в умовах війни та післявоєнної відбудови може мати довгострокові негативні наслідки. Водночас євроінтеграційний курс України та необхідність гармонізації національної безпекової політики з європейськими стандартами актуалізують потребу наукового осмислення гуманітарних чинників як складової сучасної моделі демократичної безпеки, орієнтованої на людину та її базові цінності. У цьому зв'язку дослідження гуманітарних аспектів забезпечення модернізації національної безпеки України є своєчасним і науково значущим, оскільки сприяє формуванню цілісного міждисциплінарного бачення безпеки, здатного

адекватно відповідати на виклики сучасності та забезпечувати сталий розвиток держави в умовах тривалих кризових процесів.

Об'єктом дослідження є гуманітарна політика держави.

Предметом дослідження – гуманітарні аспекти забезпечення модернізації національної безпеки України, визначення їх ролі та значення у формуванні стійкої, адаптивної та ціннісно орієнтованої системи безпеки в умовах сучасних внутрішніх і зовнішніх загроз.

Метою магістерської роботи є комплексний аналіз та обґрунтування ролі гуманітарних чинників у забезпеченні модернізації національної безпеки України в умовах сучасних викликів і загроз.

Для досягнення мети поставлено такі *завдання*:

- розкрити поняття та сутність гуманітарної складової політики національної безпеки;
- визначити роль гуманітарна політика у процесі модернізації системи національної безпеки України;
- дослідити стан нормативно-правового регулювання гуманітарної сфери у контексті забезпечення національної безпеки держави;
- охарактеризувати інституційне забезпечення гуманітарної безпеки України;
- з'ясувати специфіку державного регулювання гуманітарної політики в умовах гібридної російсько-української війни;
- визначити стратегічні напрями та принципи трансформації гуманітарної політики України в контексті модернізації національної безпеки.

Методологія дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність наукових принципів, теоретичних підходів і загальнонаукових та спеціальних методів, що забезпечують цілісне, комплексне й об'єктивне осмислення гуманітарних аспектів забезпечення модернізації національної безпеки України в умовах сучасних трансформаційних викликів.

Застосування *системного підходу* дало змогу розглядати національну безпеку як багатовимірну соціально-політичну систему, в межах якої

гуманітарна складова виступає важливим чинником формування стійкості держави, суспільної консолідації та захисту національних інтересів. *Структурно-функціональний підхід* використано для аналізу інституційних засад реалізації гуманітарної політики в контексті забезпечення національної безпеки держави

Абстрактно-логічний метод слугував основою для формулювання мети, завдань і наукової логіки дослідження, а також для уточнення понятійно-категоріального апарату, зокрема таких категорій, як «гуманітарна безпека», «гуманітарна політика», «гуманітарна безпека» та «політика гуманітарної безпеки безпеки». *Методи аналізу і синтезу* застосовано для опрацювання наукових праць, стратегічних і концептуальних документів у сфері національної безпеки та гуманітарної політики, що дозволило виявити ключові тенденції, суперечності й проблеми гуманітарного забезпечення безпекових трансформацій. *Контент-аналіз* нормативно-правових актів дав можливість визначити нормативно правові механізми реалізації гуманітарної політики у контексті забезпечення національної безпеки. *Методи індукції та дедукції* дали змогу сформулювати теоретичні узагальнення й науково обґрунтовані висновки щодо впливу гуманітарних чинників на ефективність модернізації національної безпеки України. *Абстрактно-логічний і прогностичний методи* застосовано для обґрунтування перспективних напрямів розвитку гуманітарного забезпечення національної безпеки, а також для визначення можливих сценаріїв посилення стійкості українського суспільства в умовах сучасних безпекових загроз.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у комплексному міждисциплінарному осмисленні гуманітарних чинників модернізації національної безпеки України крізь призму сучасних безпекових трансформацій, що зумовлені воєнними, соціокультурними, інформаційними та ціннісними викликами. У роботі поглиблено теоретико-методологічні підходи до трактування гуманітарного виміру національної безпеки як системоутворювального елемента державної безпекової політики, обґрунтовано його роль у забезпеченні стійкості суспільства, збереженні національної ідентичності та консолідації громадян в

умовах гібридних загроз. Запропоновано авторське бачення взаємозв'язку гуманітарної політики, людського капіталу та інституційних механізмів модернізації сектору безпеки, що дозволяє розширити наукові уявлення про немілітарні інструменти зміцнення національної безпеки України.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання сформульованих теоретичних положень, узагальнень і висновків у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування під час розроблення і реалізації стратегічних документів у сфері національної безпеки, гуманітарної та інформаційної політики. Матеріали дослідження можуть бути застосовані для вдосконалення механізмів міжвідомчої координації, підвищення ефективності програм з формування суспільної стійкості та протидії деструктивним впливам, а також у науково-дослідній і освітній діяльності при підготовці фахівців у галузі публічного управління, національної безпеки та гуманітарних наук.

Структура дослідження. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів (шість підрозділів), висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Поняття та сутність гуманітарної складової політики національної безпеки

У сучасному науковому дискурсі гуманітарна сфера розглядається як багатовимірний об'єкт дослідження, що перебуває у фокусі уваги представників різних галузей суспільствознавства. Сам термін «сфера» у тлумачних словниках трактується як певний простір або напрям життєдіяльності людини й суспільства, що дає підстави визначати гуманітарну сферу не як ізольований сегмент соціальної реальності, а як цілісне суспільне буття, осмислене крізь призму людиноцентричних пріоритетів і базових людських цінностей [1, с. 85]. У цьому контексті гуманітарний вимір охоплює як фізичні, так і духовні аспекти існування соціуму, формуючи ціннісні орієнтири його розвитку.

Розвиваючи дану ідею, М. Баяк інтерпретує гуманітарну сферу держави як сукупність соціально зорієнтованих, невиробничих галузей, функціонування яких спрямоване на задоволення духовних потреб особистості та забезпечення гарантованих державою прав і свобод людини через надання освітніх, культурних, медичних та інформаційних послуг [2, с. 190]. Таким чином, гуманітарна сфера постає важливим інструментом реалізації соціальної місії держави.

Логічним продовженням цієї проблематики є осмислення гуманітарної складової національної безпеки. В. Пироженко акцентує увагу на тому, що йдеться про рівень захищеності життєво значущих суспільних і політичних суб'єктів, зумовлений їхніми світоглядно-ціннісними орієнтаціями. На його переконання, ключовим пріоритетом безпеки у гуманітарній площині є формування таких ціннісних установок у суспільстві, які забезпечують стійку мотивацію до збереження та підтримки національної ідентичності [3, с. 31].

Суттєвий внесок у розкриття змісту політики безпеки в гуманітарній сфері здійснив Л. Чупрій, який пропонує аналізувати її кризь інституційний і функціональний виміри. З одного боку, вона постає як цілеспрямована діяльність суб'єктів національної безпеки – державних інституцій, громадських об'єднань, управлінських структур, об'єднаних спільною метою захисту прав і свобод людини, цінностей громадянського суспільства та національних інтересів держави. З іншого боку, така політика спрямована на забезпечення культурних, освітніх, наукових, духовно-релігійних та інших фундаментальних інтересів українського народу від внутрішніх загроз і зовнішнього впливу [4, с. 36].

Національний гуманітарний простір виступає середовищем формування та функціонування системи ідей, цінностей і стереотипів, що безпосередньо впливають на суспільну свідомість. У цьому сенсі гуманітарний розвиток трактується як така модель суспільного поступу, що орієнтована на максимально повне розкриття потенціалу особистості та соціуму загалом, створення умов для реалізації інтелектуальних, культурних і творчих можливостей як людини, так і нації в цілому [5, с. 397].

Гуманітарна політика, у свою чергу, розглядається як цілісна система координуючої, організуючої та регулятивної діяльності, спрямованої на забезпечення стабільного функціонування й динамічного розвитку гуманітарної сфери суспільного життя. Вона охоплює сукупність принципів, механізмів, цілей і практичних заходів, що формують умови для соціально-гуманітарного розвитку населення, гарантують соціальну та інтелектуально-духовну безпеку особи й суспільства, сприяють накопиченню та реалізації людського потенціалу [6, с. 190].

У тлумачних словниках подаються наступні визначення поняття «гуманітарна політика»: «об'єктивний напрям загальнонаціональної безпекової політики, що охоплює значне коло її напрямів, включаючи інформаційну безпеку. Як правило, вона є об'єктом гібридної агресії і у даному контексті має чітку мету – ліквідацію національної ідентичності. Об'єкти, по яким завдаються удари повинні бути знищені не фізично, а

морально» [1, с. 85]; «система цілеспрямованої, регулюючої, організуючої, координуючої діяльності суб'єктів, спрямована на забезпечення оптимального функціонування та розвитку гуманітарної сфери життєдіяльності суспільства, соціального, духовного життя, соціальних та духовних відносин»; «система принципів, цілей, механізмів, послідовних заходів, що мають на меті створення умов для соціально-гуманітарного розвитку суспільства, соціальної, інтелектуально-духовної безпеки людини й суспільства, реалізацію її соціальних, духовних потреб, формування і збагачення творчого потенціалу особи, всебічну самореалізацію її сутнісних сил, соціодинаміку освіти, науки, культури тощо»; «система діяльності, що має на меті всебічне сприяння створенню, розвитку та збереженню духовних (як загальнолюдських, загальноцивілізаційних, так і національних) цінностей» [7, с. 127]; «сукупність різноманітних заходів, дій, форм діяльності спрямованих на олюднення суспільного буття, створення умов для самореалізації соціального, духовного потенціалу людини, особистості»; «це система цілеспрямованої діяльності суб'єктів, що має за мету духовний розвиток суспільства – освіти, науки, культури, релігійного життя тощо, задоволення духовних потреб людини» [8, с. 103].

Як висновок – хоча гуманітарна політика трактується багатоваріантно, однак у всіх визначеннях простежується спільний акцент на її людинотворчій спрямованості: від регулювання соціально-духовних процесів і забезпечення умов для розвитку освіти, науки й культури до захисту загальнолюдських і національних цінностей, а також протидії загрозам, спрямованим на руйнацію національної ідентичності, зокрема в умовах гібридної агресії.

А. Круглашо та Н Сабаш визначають гуманітарну політику як «певну систему заходів, які спрямовані на забезпечення прав людини, реалізацію принципів соціальної справедливості та формування національної ідентичності» [9, с. 212].

У площині публічного управління, за Н. Базиляк, державна гуманітарна політика базується на комплексних принципах, що дозволяють синхронно

вирішувати широкий спектр взаємопов'язаних завдань людського розвитку, коли реалізація одного напрямку сприяє ефективності інших [10, с. 5].

С. Присяжнюк підкреслює, що державна гуманітарна політика є послідовною діяльністю держави у взаємодії з особистістю та суспільством, яка здійснюється за участі органів влади та інститутів громадянського суспільства з урахуванням фундаментальних прав людини та спрямована на досягнення високого рівня життєвого, духовного й інтелектуального розвитку громадян як в інтересах особи, так і держави [1, с. 85].

Узагальнення наведених підходів дозволяє стверджувати, що державна гуманітарна політика має комплексний, багатовекторний характер і тісно пов'язана з проблематикою національної безпеки. Вона охоплює такі ключові напрями, як демографічна політика, розвиток людського потенціалу (освіта, наука, охорона здоров'я, культура, спорт), формування ідейно-світоглядного простору та національної самосвідомості, забезпечення конституційних прав і свобод, а також регулювання національних і релігійних відносин [11, с. 83].

Стратегічною метою гуманітарної політики визнається формування гармонійно розвиненої особистості, а її основними цілями – зміцнення громадянської ідентичності, збереження історико-культурної спадщини, міжпоколінна трансляція базових цінностей і норм, створення умов для творчої самореалізації та забезпечення рівного доступу до знань, інформації й культурних благ [12, с. 88].

Важливим є розмежування гуманітарної та соціальної політики, запропоноване А. Круглашовим і Н. Сабадаш: якщо соціальна політика зосереджується на матеріальному добробуті, то гуманітарна орієнтована на духовний та інтелектуальний розвиток особистості й збереження ціннісних засад суспільства. У цьому контексті державна гуманітарна політика постає як системна діяльність, спрямована на всебічну підтримку громадян, захист їхніх прав і свобод, забезпечення безпеки та збереження національної ідентичності [9, с. 212].

Особливої актуальності ця проблематика набуває в умовах російсько-української війни та постійного гібридного інформаційного тиску, коли

гуманітарна політика України має реалізовуватися як комплекс стратегій і практичних заходів, спрямованих на захист національної ідентичності, прав і свобод громадян, розвиток освіти, культури, мови, охорони здоров'я (зокрема психологічного), молодіжної політики та зміцнення національної безпеки загалом [9, с. 213].

Гуманітарна безпека визнається стратегічним пріоритетом державної політики, оскільки охоплює духовну сферу життєдіяльності суспільства. Саме мова, освіта, наука, релігія й культура формують ціннісні основи суспільного розвитку та забезпечують утвердження національної ідентичності української нації [13, с. 290]. Метою політики національної безпеки в гуманітарній сфері є своєчасне виявлення, нейтралізація та запобігання загрозам у галузях культури, освіти, науки й історичної пам'яті, що сприяє суспільній консолідації та зростанню інтелектуального й культурного потенціалу держави.

У межах системного підходу С. Зубченко визначає політику гуманітарної безпеки як складову політики національної безпеки, сутність якої полягає в реалізації комплексу правових, організаційних, інформаційних і фінансових заходів, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави шляхом попередження й нейтралізації загроз у гуманітарній сфері. Аналогічно Л. Чупрій наголошує на розумінні гуманітарної безпеки як стану захищеності гуманітарного потенціалу, інформаційного простору, прав і свобод громадян, їхнього фізичного та психічного здоров'я, моральності й духовності від внутрішніх і зовнішніх викликів [4, с. 37]. Схожої позиції дотримуються й А. Круглашов та Н. Сабадаш, які акцентують на комплексності стратегій і заходів, спрямованих на захист мови, культури, віровизнання, а також на посилення ролі освіти, інформаційної та молодіжної політики для формування безпечного середовища самореалізації громадян [9, с. 215].

Нормативне закріплення гуманітарних пріоритетів національної безпеки відображено в Указі Президента України № 392/2020, яким затверджено Стратегію національної безпеки України. Серед ключових національних

інтересів визначено розвиток людського капіталу через модернізацію освіти, науки, охорони здоров'я, культури та соціального захисту, а також активну протидію гуманітарній агресії шляхом розвитку української культури як основи консолідації нації та зміцнення її ідентичності [14].

Отже, гуманітарна складова політики національної безпеки постає як системоутворюючий елемент державного розвитку, що забезпечує захист і відтворення ціннісних, світоглядних та ідентифікаційних основ суспільства. В умовах сучасних безпекових викликів саме ефективна державна гуманітарна політика здатна виступити ключовим чинником консолідації української нації, зміцнення її стійкості та збереження національної ідентичності.

1.2. Гуманітарна політика як чинник модернізації системи національної безпеки України

У процесі трансформації сучасного безпекового середовища гуманітарна політика дедалі виразніше постає як визначальний елемент оновлення системи національної безпеки України. Переосмислення безпеки за межами виключно військово-силового виміру зумовлює необхідність інкорпорації гуманітарної складової, яка охоплює сферу суспільних цінностей, ідентифікаційних практик, культурного розвитку, освітніх стратегій, історичної пам'яті та функціонування інформаційного простору.

Через механізми гуманітарної політики держава здійснює довготривалий вплив на формування суспільної свідомості, що безпосередньо позначається на рівні соціальної згуртованості, легітимності владних інститутів та готовності громадян до захисту національних інтересів. У цьому сенсі гуманітарна сфера перетворюється на простір стратегічної взаємодії, в межах якого відбувається протидія деструктивним зовнішнім впливам і внутрішнім конфліктогенним процесам.

Модернізаційний потенціал гуманітарної політики виявляється у її спроможності забезпечувати перехід від реактивних моделей безпеки до превентивних, орієнтованих на завчасне виявлення й упередження загроз.

Освітні, культурні та інформаційні інструменти створюють умови для зменшення ризиків соціальної фрагментації, поширення дезінформації та маніпулятивного переосмислення історичних наративів, водночас сприяючи формуванню спільної громадянської ідентичності як основи гуманітарної стійкості.

Окремої уваги потребує інституційний вимір гуманітарної політики в системі національної безпеки, що передбачає її інтеграцію до процесів стратегічного планування та державного управління. Включення гуманітарних пріоритетів до програмних і доктринальних документів у сфері безпеки створює передумови для узгодження дій органів державної влади, місцевого самоврядування та суб'єктів громадянського суспільства.

В умовах зростання комплексних і гібридних загроз гуманітарна політика набуває значення структуроутворювального чинника модернізації національної безпеки України, забезпечуючи ціннісну сталість держави, суспільну згуртованість і довгострокову здатність до саморозвитку та самозахисту. Особливої актуальності це набуває в реаліях російсько-української війни, де гуманітарна сфера стала одним із головних об'єктів гібридного впливу з боку рф. Йдеться про системні спроби маргіналізації української ідентичності шляхом заперечення самого факту існування українства як самобутнього соціокультурного феномену з власною мовою, культурою, історією, ментальністю та уявленнями про державність і соціальний розвиток. Заперечення права української нації на самовизначення перетворилося на стійкий елемент сучасного російського політичного й навколополітичного дискурсу, що проявляється на різних рівнях – від заяв вищого керівництва рф до діяльності псевдонаукових центрів і масованих пропагандистських кампаній, орієнтованих на українське суспільство [15, с. 251–256].

У цьому контексті гуманітарна політика за своєю суттю спрямована на консолідацію українського суспільства як базову умову протидії агресивним і деструктивним впливам. Показовим є трактування гуманітарної безпеки як стану захищеності цілей, ідеалів, цінностей, традицій, способу життя та

культури особи, соціальних груп і суспільства загалом, за якого забезпечується їх нормальна життєдіяльність і стабільне функціонування з дотриманням прав і свобод людини незалежно від расових, гендерних, етнічних, мовних чи релігійних ознак [16, с. 163–164]. Водночас гуманітарна політика України відіграє вагому роль у зміцненні національної ідентичності та підвищенні резистентності суспільства, виконуючи стримувальну функцію в умовах гібридної агресії з боку рф. Орієнтація на гуманітарні цінності, розвиток демократії, захист прав людини, підтримку громадянського суспільства, удосконалення системи стратегічних комунікацій, дотримання міжнародних стандартів, розширення міжнародного співробітництва та активну дипломатичну взаємодію з демократичними державами мають становити засадничі принципи державної політики у цій сфері [17, с. 232].

Тривала домінанта російськомовного маскультурного продукту в українському культурному просторі сприяла формуванню специфічного середовища сенсів і ідентифікацій, що поступово нівелювало національні цінності, репрезентовані передусім через культуру. За таких умов гібридна війна набула характеру цивілізаційно-ціннісного протистояння, в якому ключовим стає питання формування власної національної масової культури, здатної продукувати й поширювати українські смисли та витіснити гібридні наративи з публічного простору. Роль держави в цих процесах є визначальною, оскільки саме через законодавчі механізми та управлінські рішення центральних і місцевих органів влади можливе цілеспрямоване регулювання інформаційно-культурного простору з метою захисту національних інтересів [18, с. 95].

Також, слід відзначити, що протягом тривалого часу проблематика розвитку гуманітарної сфери у контексті реалізації державної політики не розглядалася органами державної влади як стратегічно значуща. Недостатня увага або повне ігнорування гуманітарних аспектів політичних процесів створили сприятливі умови для активної гуманітарної експансії з боку Російської Федерації. Важливим чинником цього явища стало відсутнє або неповне відображення гуманітарної тематики у фундаментальних нормативно-

правових документах у сфері національної безпеки, зокрема в Законі України «Про національну безпеку України» та у Стратегії національної безпеки України. Як наслідок, сформувалося хибне уявлення про гуманітарну сферу як про «непріоритетний» або «другорядний» чинник, що зумовило її обмежене тлумачення, зведене переважно до питань надання гуманітарної допомоги або реалізації норм міжнародного гуманітарного права [19].

З огляду на наявні явні й латентні загрози національній безпеці, а також складну соціально-політичну та економічну ситуацію в Україні, пріоритетом державної політики має стати розвиток системи національної стійкості, невід'ємним елементом якої є гуманітарна стійкість [20, с. 62]. Її зміцнення передбачає забезпечення базових потреб і прав людини, системний аналіз викликів розвитку особистості та суспільства і формування ефективних відповідей на них через належне функціонування гуманітарної сфери, її інститутів і суб'єктів. До структури гуманітарної стійкості доцільно відносити демографічну складову, зокрема проблеми природного відтворення населення та міграційні процеси в умовах глобалізації, а також етнонаціональну стійкість, що формується в результаті послідовної етнонаціональної політики держави у взаємодії з поліетнічним громадянським суспільством і виявляється в гармонійному співіснуванні етнічних спільнот, об'єднаних навколо демократичних цінностей і поваги до прав людини [21, с. 65].

Метою забезпечення гуманітарної стійкості є здатність суспільства і держави адаптуватися до динамічних змін і загроз безпекового середовища задля підтримання сталого функціонування ключових сфер життєдіяльності до, під час і після кризових ситуацій. Така стійкість передбачає усвідомлення постійної наявності потенційних або актуальних загроз і потребує не лише спроможності до протидії, а й уміння пристосовуватися до їх тривалої дії. При цьому система національної безпеки орієнтована передусім на захист держави, суспільства й особи через діяльність уповноважених органів влади, тоді як у межах системи формування стійкості значна частина відповідальності покладається на самих громадян, громади та організації, а держава виконує підтримувальну й координаційну функцію [22, с. 115].

Гуманітарну стійкість визначає сукупність взаємопов'язаних характеристик, серед яких – надійність як здатність забезпечувати безперервне функціонування і розвиток в умовах загроз; надлишковість, що виявляється у наявності резервних ресурсів і альтернативних стратегій; адаптивність, пов'язана зі здатністю пристосовуватися до криз і трансформувати негативні наслідки у нові можливості; поглинання деструктивних впливів і запобігання загрозам; готовність до навчання, комунікації та спільного планування дій; спроможність до згуртованого реагування; відновлення після криз до рівня не нижчого за докризовий та ефективна мобілізація ресурсів у критичних умовах [22, с. 118–119].

За оцінкою С. Присяжнюк, ключовими чинниками, що сьогодні становлять загрозу для забезпечення гуманітарної стійкості України, виступають: недостатня ефективність державної системи стратегічних комунікацій; масштабні пропагандистські та дезінформаційні кампанії росії, які супроводжують її збройну агресію; руйнування базових елементів національної історичної пам'яті та підрив її значення як фундаментальної складової національної єдності, консолідації суспільства та державної влади; конструювання та активне поширення історичних наративів антиукраїнського характеру, спрямованих на ліквідацію історичних традицій українського народу та представлення його як «неісторичного народу»; дискредитацію військово-політичного керівництва України із застосуванням різноманітних маніпулятивних технологій; а також широке залучення іноземних агентів впливу для формування сприйняття російсько-української війни в бік уявної безальтернативності українського спротиву [17, с. 234].

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що гуманітарна політика в сучасних умовах є не допоміжним, а системоутворювальним елементом національної безпеки України. Саме через розвиток гуманітарної стійкості забезпечується здатність держави й суспільства зберігати ціннісну цілісність, протидіяти гібридним загрозам і адаптуватися до тривалих кризових впливів, формуючи підґрунтя для сталого розвитку та ефективного захисту національних інтересів у довгостроковій перспективі.

Висновки до розділу I

Узагальнення наукових концепцій гуманітарної політики та гуманітарної безпеки дозволяє розглядати їх як фундаментальний елемент сучасної системи національної безпеки, що виходить за межі традиційних уявлень про безпеку як суто військову або силову категорію. Гуманітарна складова національної безпеки охоплює сферу духовного, культурного, освітнього та ціннісного розвитку суспільства, формуючи середовище, у якому забезпечується відтворення людського капіталу та збереження історичної пам'яті. В умовах гібридних загроз і цілеспрямованої гуманітарної агресії саме ця складова стає одним із головних об'єктів деструктивного впливу, що посилює її значення у стратегічному плануванні державної політики. Державна гуманітарна політика, таким чином, постає як системна та послідовна діяльність, спрямована на захист базових цінностей, утвердження національної ідентичності та створення умов для всебічної самореалізації особистості. Її ефективність безпосередньо визначає рівень суспільної згуртованості, стійкість до зовнішніх викликів і здатність держави забезпечувати довгостроковий розвиток у складному безпековому середовищі.

У ширшому контексті гуманітарна політика постає як ключовий інструмент формування національної стійкості України в умовах комплексних і гібридних загроз. Її значення полягає у здатності забезпечувати не лише захист гуманітарного простору, а й створювати умови для сталого розвитку суспільства до, під час і після кризових ситуацій. Концепт гуманітарної стійкості інтегрує демографічні, етнонаціональні, культурні та соціальні виміри, що дозволяє розглядати безпеку як динамічний процес адаптації, а не як статичний стан відсутності загроз. Важливою рисою сучасної гуманітарної політики є перерозподіл відповідальності між державою та суспільством, де держава виконує координуючу й підтримувальну функцію, а громадяни, громади й інститути громадянського суспільства стають активними суб'єктами забезпечення стійкості. В умовах цивілізаційно-ціннісного протистояння гуманітарна політика сприяє утвердженню демократичних цінностей, захисту прав людини та збереженню культурного суверенітету.

Отже, її розвиток є необхідною передумовою ефективної модернізації системи національної безпеки України та підвищення спроможності держави протистояти довготривалим викликам сучасного безпекового середовища.

РОЗДІЛ 2

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Нормативно-правове регулювання гуманітарної сфери у контексті забезпечення національної безпеки держави

Гуманітарна сфера є важливою складовою соціального та культурного розвитку держави, має прямий вплив на забезпечення національної безпеки. Вона охоплює культуру, освіту та науку, розвиток інтелектуального потенціалу, мовну політику, охорону здоров'я та навколишнє середовище. До гуманітарної сфери належать також формування громадянського суспільства, забезпечення свободи світогляду та релігійних переконань, виховання молоді, реалізація етнонаціональної та інформаційної політики, інформатизація суспільства, розвиток туризму, фізичної культури та спорту.

На думку української дослідниці Н. Клименко, систему забезпечення гуманітарної безпеки складають організаційно-правовий, фінансово-економічний, інформаційний та кадровий механізми [23, с. 28]. Їх комплексне функціонування забезпечує інституційну спроможність держави та суспільства реалізовувати гуманітарну політику, спрямовану на захист життєво важливих гуманітарних інтересів особи, соціальних груп і нації загалом.

Організаційно-правовий механізм охоплює систему нормативно-правових актів, інституційних структур і процедур, що регламентують діяльність суб'єктів гуманітарної безпеки та визначають їхні повноваження, відповідальність і форми взаємодії. *Фінансово-економічний механізм* забезпечує ресурсну основу гуманітарної безпеки шляхом формування, розподілу й ефективного використання фінансових та матеріальних ресурсів, необхідних для реалізації гуманітарних програм і проєктів.

Інформаційний механізм спрямований на створення цілісного інформаційно-комунікаційного простору, протидію деструктивним інформаційним впливам, формування об'єктивного суспільного дискурсу та підвищення рівня інформаційної культури населення. *Кадровий механізм*, своєю чергою, передбачає підготовку, відбір і розвиток фахівців, здатних професійно забезпечувати реалізацію гуманітарної політики та адаптувати її до умов сучасних безпекових викликів.

Нормативно-правове регулювання гуманітарної сфери у контексті забезпечення національної безпеки України здійснюється на основі Конституції України [24], законів, які визначають принципи формування і реалізації державної гуманітарної політики («Про засади внутрішньої і зовнішньої політики») [25], забезпечення гуманітарної безпеки як складової національної безпеки держави («Про національну безпеку України», Стратегії національної безпеки) [26; 27] та закони України, які регулюють окремі гуманітарні сфери.

Гуманітарна складова у забезпеченні національної безпеки України в Конституції України відображена через закріплення прав і свобод людини та громадянина, що виступають фундаментальними чинниками стабільності й розвитку держави. Зокрема, ст. 3 Конституції України закріплює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Ст. 22 гарантує кожному право на життя, а статті 24 і 28 забезпечують свободу думки, слова та віросповідання, що сприяє формуванню суспільної стійкості, взаємоповаги та соціальної згуртованості. Конституційне закріплення права на освіту (ст. 53) і соціальний захист (ст. 46, 48, 49) підтверджує, що державна політика у сфері національної безпеки передбачає створення умов для всебічного розвитку особистості та забезпечення гуманітарного благополуччя громадян. Ст. 92 Конституції України визначає сфери, у яких держава здійснює спільну компетенцію з забезпечення національної безпеки, включаючи соціальну політику, охорону здоров'я, культуру та освіту, що підкреслює інтеграцію гуманітарного чинника у стратегічне планування безпеки держави [24].

Норми Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» визначають гуманітарну складову у забезпеченні національної безпеки визначають через комплекс заходів, спрямованих на всебічний розвиток людини, збереження національної ідентичності, формування ціннісних орієнтирів суспільства та підтримку соціальної стабільності, що є невід'ємною частиною внутрішньої політики держави. Пріоритетність захисту прав і свобод людини, повага до гідності кожної особи, забезпечення особливого піклування про дитину та реалізацію її прав зазначено у ст. 2 Закону, де підкреслюється необхідність верховенства права та соціальної справедливості як основи внутрішньої політики. В гуманітарній сфері реалізація державної мовної політики, розвиток освіти, науки, культури, мистецтва, спорту та охорони здоров'я визначені ст. 10 як основні засади, що сприяють консолідації суспільства, формуванню толерантності, національної самобутності, духовних цінностей, а також розвитку творчого та інтелектуального потенціалу громадян. Закон забезпечує умови для рівного доступу до освіти, розвитку інклюзивної освіти, підтримки обдарованої молоді, підвищення престижу праці педагогічних і науково-педагогічних працівників, що сприяє формуванню освіченого та відповідального громадянського суспільства (ст. 10). У сфері охорони здоров'я, фізичної культури та спорту передбачено забезпечення доступності медичної допомоги, запровадження державного медичного страхування, розвиток профілактичних програм та формування здорового способу життя, що є складовою національної безпеки через підтримку життєздатності та працездатності населення (ст. 10). Особливу увагу приділено ветеранській політиці, визначеній у ст. 10-1, яка включає соціальний, медичний, освітній, культурний та професійний захист ветеранів війни, постраждалих учасників Революції Гідності, членів їх сімей, а також програму інтеграції ветеранів у цивільне життя та їх залучення до соціального, економічного і гуманітарного розвитку держави. Гуманітарна складова також проявляється через реалізацію заходів щодо національно-патріотичного виховання дітей і молоді, формування активної громадянської позиції, забезпечення свободи медіа та доступу до інформації, підтримку національної

культурної індустрії та культурної спадщини. На думку законодавці, це сприятиме зміцненню національної ідентичності та соціальної згуртованості, як ключових чинників безпеки держави [25].

Таким чином, Закон інтегрує гуманітарну складову як елемент національної безпеки, закріплюючи її у положеннях щодо захисту прав людини, розвитку освіти, культури, науки, спорту, охорони здоров'я, соціальної та ветеранської політики, що забезпечує комплексний підхід до формування безпечного, стабільного та соціально орієнтованого суспільства. Основними нормативними посиланнями є ст. 2 (принципи внутрішньої політики), ст. 6 (національна безпека і оборона), ст. 8 (соціальна сфера), ст. 10 (гуманітарна сфера) та ст. 10-1 (ветеранська політика), що взаємопов'язано визначають механізми захисту людини та громадянина як ключового суб'єкта національної безпеки.

У чинному Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII гуманітарна складова як окрема категорія термінів «гуманітарна безпека» чи «гуманітарна складова національної безпеки» прямо не виокремлена в тексті закону та не містить окремого розділу, присвяченого гуманітарним аспектам; аналіз юридичної літератури свідчить, що в ухваленому тексті цього Закону фактично відсутня пряма згадка про гуманітарні загрози чи гуманітарний розвиток як окремі категорії національної безпеки.

Водночас гуманітарну складову в забезпеченні національної безпеки в законодавчому полі України можна виявити через низку загальних положень Закону, що спрямовані на захист людини, її прав і свобод, а також демократичні принципи, які прямо пов'язані з гуманітарними цінностями. Так, Стаття 3 Закону визначає, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована, зокрема, на захист людини і громадянина, їх життя і гідності, конституційних прав і свобод та безпечних умов життєдіяльності. У цьому ж положенні міститься пріоритет забезпечення добробуту суспільства та умов для сталого розвитку, що теж має гуманітарний вимір, оскільки стосується соціальної безпеки і якості життя населення.

Принципи, закріплені в тій самій статті, зокрема верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, підсилюють гуманітарну складову закону через захист прав людини та участь громадськості у контролі над силовими структурами, що відповідає загальним гуманітарним принципам поваги до людської гідності та прав громадян.

Окрім цього, хоча закон не містить окремої частини про гуманітарну безпеку, його положення узгоджуються з конституційними гарантіями прав і свобод людини як вищої соціальної цінності, що визначені Конституцією України, згідно з якою саме захист прав людини і її безпека є головним обов'язком держави [26].

Таким чином, гуманітарна складова в контексті Закону України «Про національну безпеку України» реалізується через спрямованість державної політики на захист індивідуальних прав і свобод, гідності, безпечних умов життя, демократичних цінностей та участі громадян у забезпеченні національної безпеки, навіть за відсутності прямої категорії «гуманітарна безпека» у тексті Закону.

Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» ґрунтується на принципі пріоритету людини, її життя, здоров'я, гідності, недоторканності та безпеки, що визначено як найвища соціальна цінність держави (п. 1). Основні напрями державної політики передбачають розвиток людського капіталу через модернізацію освіти, науки, охорони здоров'я, культури та соціального захисту населення (п. 6), а також забезпечення рівних прав і можливостей громадян, включно з особами з інвалідністю, сприяння безбар'єрності у різних аспектах життя людини, захист прав і свобод, соціальної підтримки та розвитку сімейних форм виховання дітей (п. 57). Стратегія передбачає створення умов для культурного розвитку, популяризації української та світової культури, мистецтва, музики та літератури, розвиток масового спорту, популяризацію здорового способу життя та формування ефективної системи біобезпеки і біологічного захисту (п. 57). Гуманітарні аспекти також включають захист осіб, що належать до

кримськотатарського народу, караїмів і кримчаків, соціальний захист населення тимчасово окупованих територій, а також утвердження принципів верховенства права, невідворотності покарання, протидію корупції та забезпечення прозорості і доброчесності державних органів (п. 42, 46). Реалізація гуманітарної складової передбачає комплекс заходів у сфері соціального забезпечення, охорони здоров'я, культури та освіти, а також системи цивільного захисту, управління надзвичайними ситуаціями та забезпечення екологічної безпеки, створення безпечних умов життєдіяльності людини, особливо на територіях, що постраждали внаслідок бойових дій (п. 6, 28, 56). Стратегія передбачає впровадження інклюзивного політичного діалогу, розвиток системи стратегічних комунікацій, публічне обговорення актуальних проблем суспільного розвитку, підвищення рівня медіакультури населення та гарантування безпеки журналістів (п. 49). Важливим напрямом є захист прав, свобод та законних інтересів громадян у сфері правосуддя, забезпечення доступу до правосуддя, вдосконалення досудового розслідування та судового розгляду кримінальних справ, включно з розслідуванням правопорушень на тимчасово окупованих територіях (п. 46) [27].

Таким чином, гуманітарна складова Стратегії національної безпеки України охоплює комплексну систему заходів, спрямованих на захист людини, розвиток людського капіталу, зміцнення соціальної, культурної та освітньої сфери, забезпечення рівності, інклюзії, охорони здоров'я та екологічної безпеки, що становить фундамент стійкості держави і гарантує реалізацію національних інтересів у сучасному безпековому середовищі (п. 1, 6, 42, 46, 49, 56, 57).

Закони України, які регулюють окремі гуманітарні сфери можна розділити на окремі категорії, представивши їх систематизацію за Н. Клименко:

– сферу культури – «Про культуру», «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини» та ін.;

– сферу освіти – «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту» тощо;

– сферу охорони здоров'я – «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про лікарські засоби», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення», «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз», «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині», «Про донорство крові та її компонентів», «Про психіатричну допомогу» та ін.;

– сферу науки та охорони інтелектуальної власності – «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» тощо;

– мовну сферу – «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та ін.;

– охорону довкілля – «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про управління відходами», «Про охорону атмосферного повітря», «Про охорону земель», «Про тваринний світ», «Про рослинний світ», «Про природно-заповідний фонд України», Водний кодекс України, Лісовий кодекс України тощо;

– сферу утвердження національної ідентичності – «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності»;

– діяльність інституцій громадянського суспільства – «Про громадські об'єднання», «Про політичні партії в Україні», «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності», «Про благодійну діяльність та

благодійні організації», «Про органи місцевого самоврядування в Україні», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» тощо;

- світоглядну й релігійну свободу людини – «Про свободу совісті та релігійні організації» тощо;

- виховання молоді – «Про основні засади молодіжної політики»;

- етнонаціональну сферу – «Про національні меншини (спільноти) України»;

- інформаційну сферу та інформатизацію суспільства – «Про інформацію», «Про медіа», «Про Національну програму інформатизації» та ін.;

- туризм, фізичну культуру та спорт – «Про туризм», «Про фізичну культуру і спорт»;

- міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

- інші нормативно-правові акти (укази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти державних органів, до компетенції яких належить формування і реалізація державної політики в гуманітарній сфері та забезпечення гуманітарної безпеки); – акти місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування щодо реалізації державної гуманітарної політики та забезпечення гуманітарної безпеки на відповідній території [23, с. 27–28].

Зазначене дає підстави стверджувати, що гуманітарна сфера перебуває під регулятивним впливом системи правових норм, закріплених у нормативно-правових актах, які відрізняються за формою, змістом і юридичною силою. Провідну роль у цій системі відіграють Конституція України та закони, що містять базові юридичні приписи, на підґрунті яких формується подальше нормативне регулювання у вигляді підзаконних актів, зокрема указів, постанов, розпоряджень і наказів. Саме ці акти забезпечують практичну реалізацію управлінських повноважень суб'єктів, відповідальних за забезпечення гуманітарної безпеки, у процесі виконання ними покладених

функцій і завдань, спрямованих на гарантування прав, свобод і законних інтересів учасників суспільних відносин у гуманітарній площині. На основі такої нормативно-правової бази здійснюється функціонування системи забезпечення гуманітарної безпеки, яку доцільно розглядати як інтегровану сукупність взаємопов'язаних суб'єктів і механізмів, що, спираючись на законодавчі засади, забезпечують трансформацію державної політики у сфері гуманітарної безпеки в комплекс конкретних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення, прогнозування, попередження та нейтралізацію загроз гуманітарній безпеці особи, суспільства і держави.

2.2. Інституційне забезпечення гуманітарної безпеки України

У сучасних умовах глобалізаційних трансформацій, зростання гібридних загроз, інтенсивних міграційних процесів та ескалації соціокультурних конфліктів, як зазначалося вище, проблема гуманітарної безпеки набуває особливої наукової й практичної значущості. Гуманітарна безпека постає як комплексний міждисциплінарний феномен, що охоплює захист базових прав і свобод людини, збереження національної ідентичності, забезпечення соціальної згуртованості, культурної цілісності та стійкості суспільства до деструктивних впливів внутрішнього і зовнішнього походження. У цьому контексті ключового значення набуває інституційне забезпечення гуманітарної безпеки як сукупність формальних і неформальних інститутів, механізмів, норм та управлінських практик, спрямованих на формування й реалізацію державної гуманітарної політики.

Ефективність гуманітарної безпеки безпосередньо залежить від спроможності інституційної системи адекватно реагувати на динамічні виклики сучасності, забезпечувати координацію дій суб'єктів публічної влади, громадянського суспільства та міжнародних організацій, а також інтегрувати гуманітарний вимір у загальну архітектуру національної безпеки.

Особливої уваги потребує осмислення ролі державних і недержавних інституцій у процесі забезпечення гуманітарної безпеки, їх функціональної

взаємодії, нормативно-правового регулювання та інституційної спроможності в умовах трансформаційних змін. Це зумовлює необхідність комплексного наукового аналізу інституційного забезпечення гуманітарної безпеки з урахуванням системного, інституціонального та безпекового підходів

Гуманітарна безпека в Україні формується як складна багаторівнева система, що поєднує діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства. Її забезпечення ґрунтується на реалізації загальнонаціональних інтересів у гуманітарній сфері, закріплених у законодавстві та стратегічних документах.

Провідним суб'єктом гуманітарної безпеки виступає *Українська держава*, яка здійснює виявлення, захист і задоволення загальнонаціональних інтересів у гуманітарній площині. З метою формування та реалізації державної політики в цій сфері створено розгалужену систему органів влади, до функціонування якої залучаються також інституції громадянського суспільства та окремі громадяни. До зазначеної системи належать органи законодавчої, виконавчої та судової влади, органи місцевого самоврядування, а також громадські об'єднання і населення.

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є *Верховна Рада України*, яка відповідно до ст. 92 Конституції формує нормативно-правову основу державної політики. У гуманітарному вимірі виключно законами України визначаються питання прав корінних народів і національних меншин, мовної політики, регулювання шлюбу та сім'ї, охорони дитинства, материнства і батьківства, засад освіти, культури, охорони здоров'я, екологічної безпеки, а також принципи діяльності політичних партій, громадських об'єднань і засобів масової інформації. Окрім цього, до компетенції парламенту належить затвердження загальнодержавних програм науково-технічного та національно-культурного розвитку й охорони довкілля [24].

Президент України, відповідно до ст. 102 Конституції, є гарантом дотримання Основного Закону, прав і свобод людини та громадянина, у тому числі в гуманітарній сфері, а також наділений повноваженнями у сфері

національної безпеки та затвердження стратегічних безпекових документів [24].

Важливе місце у системі забезпечення гуманітарної безпеки посідає *Рада національної безпеки і оборони України*, яка відповідно до Конституції та Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» здійснює розробку і розгляд питань, що належать до сфери національної безпеки, та вносить відповідні пропозиції Президентові України. До її повноважень належить визначення стратегічних національних інтересів, оцінка реальних і потенційних загроз, ухвалення рішень щодо заходів науково-технологічного, екологічного, інформаційного та іншого характеру, а також реагування на кризові ситуації, що становлять загрозу національній безпеці. Рішення РНБО України вводяться в дію указами Президента України [24; 28].

Кабінет Міністрів України, відповідно до ст. 116 Конституції України, забезпечує реалізацію державної політики у сферах освіти, науки, культури, охорони довкілля та екологічної безпеки, а також розробляє й виконує загальнодержавні програми науково-технічного та культурного розвитку. У межах своєї компетенції уряд за участю громадських організацій формує заходи зі збереження та зміцнення здоров'я населення, затверджує державні стандарти освіти, визначає порядок створення, ліцензування та акредитації закладів освіти, організовує реалізацію програм у сфері охорони здоров'я, забезпечує розвиток відповідної інфраструктури, її фінансування та матеріально-технічне забезпечення, а також реалізацію державної політики у сфері культури [24].

Центральні органи виконавчої влади здійснюють функції із забезпечення гуманітарної безпеки відповідно до визначеної компетенції. Зокрема, *Міністерство молоді та спорту України* формує і реалізує державну політику у сферах молодіжної політики, фізичної культури і спорту, національно-патріотичного виховання, сприяє утвердженню української національної та громадянської ідентичності, а також бере участь у розвитку волонтерської діяльності («Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України», 2014).

Міністерство освіти і науки України забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах освіти, науки, інноваційної діяльності та трансферу технологій, а також здійснює державний нагляд за діяльністю закладів освіти та інших суб'єктів, що надають освітні послуги, незалежно від форми власності («Про затвердження Положення про Міністерство освіти, 2014). Реалізацію державної політики у сфері якості освіти та контроль за дотриманням освітнього законодавства покладено на Державну службу якості освіти України («Деякі питання Державної служби якості освіти», 2018).

Окрему роль у гуманітарній безпеці відіграє *Національна комісія зі стандартів державної мови*, діяльність якої спрямована на збереження і розвиток української мови шляхом встановлення мовних стандартів та визначення рівня володіння державною мовою, необхідного для набуття громадянства або обіймання визначених законом посад, а також на формування української термінології в різних галузях («Деякі питання Національної комісії зі стандартів державної мови», 2019).

Міністерство охорони здоров'я України відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я, захисту населення від інфекційних і соціально небезпечних захворювань, епідеміологічного нагляду, імунопрофілактики, біологічної безпеки, розвитку медичних послуг, електронної системи охорони здоров'я, забезпечення доступу до безпечних і якісних лікарських засобів та медичних виробів, а також за розвиток кадрового потенціалу медичної освіти і науки («Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України», 2015).

Національна служба здоров'я України виступає ключовим інституційним механізмом упровадження державної політики у сфері фінансових гарантій медичного обслуговування населення, забезпечуючи реалізацію програми медичних гарантій та виконуючи функції замовника медичних послуг і лікарських засобів («Про утворення Національної служби здоров'я України», 2017). Водночас *Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками* забезпечує реалізацію державної політики у сфері контролю якості, безпеки та обігу лікарських засобів,

медичних імунобіологічних препаратів і виробів медичного призначення, а також у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, донорства крові та функціонування системи крові («Про затвердження Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками», 2015).

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України формує і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної, а в межах законодавчо визначених повноважень – біологічної та генетичної безпеки, а також у сферах лісового і мисливського господарства, розвитку та управління водним господарством, раціонального використання надр, управління зоною відчуження і подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, включно зі зняттям з експлуатації Чорнобильської АЕС та поводженням з радіоактивними відходами, одночасно здійснюючи державний нагляд (контроль) у сфері охорони довкілля та природних ресурсів («Деякі питання Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів», 2020).

Реалізацію контрольних функцій у цій сфері безпосередньо забезпечує *Державна екологічна інспекція України*, яка здійснює державний нагляд за дотриманням вимог законодавства щодо охорони земель і надр, екологічної та радіаційної безпеки, використання і збереження природно-заповідного фонду, лісів, водних ресурсів, атмосферного повітря, біологічного і ландшафтного різноманіття, поводження з відходами та небезпечними речовинами, а також у сфері біологічної і генетичної безпеки при використанні генетично модифікованих організмів у відкритих системах («Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України», 2017).

Окреме місце в системі державного управління посідає *Державне агентство України з управління зоною відчуження*, яке реалізує політику у сфері управління зоною відчуження та зоною безумовного відселення, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС, трансформації об'єкта «Укриття» в екологічно безпечну систему та державного управління поводженням з радіоактивними відходами

на стадіях їх довгострокового зберігання і захоронення («Про затвердження Положення про Державне агентство України з управління зоною відчуження», 2014).

Забезпечення державної політики у сфері цивільного захисту, запобігання та реагування на надзвичайні ситуації, пожежної, техногенної безпеки та ліквідації їх наслідків покладено на *Державну службу України з надзвичайних ситуацій* («Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій», 2015).

Водночас *Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів* реалізує державну політику у сфері санітарного законодавства і санітарно-епідемічного благополуччя населення, попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх негативного впливу на здоров'я, здійснення державного нагляду за дотриманням вимог біологічної та генетичної безпеки у сільськогосподарському виробництві, а також радіаційного контролю рівнів забруднення сільськогосподарської продукції і харчових продуктів, за винятком окремих функцій, прямо віднесених законом до інших органів виконавчої влади («Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів», 2015).

Державна інспекція ядерного регулювання України здійснює формування та реалізацію державної політики у сфері безпечного використання ядерної енергії, виконуючи функції державного регулювання, а також повноваження компетентного органу з фізичного захисту ядерних матеріалів і установок, безпечного перевезення радіоактивних матеріалів та аварійного оповіщення відповідно до міжнародних конвенцій і національних норм ядерної та радіаційної безпеки («Про затвердження Положення про Державну інспекцію ядерного регулювання України», 2014).

Міністерство культури та інформаційної політики України забезпечує формування і реалізацію державної політики у сферах культури, мовної політики, інформаційної безпеки, стратегічних комунікацій, телебачення і радіомовлення, видавничої справи, охорони культурної спадщини, мистецтв,

музейної діяльності, а також відновлення та збереження національної пам'яті, включно з популяризацією України у світі та реінтеграцією тимчасово окупованих територій у єдиний культурно-інформаційний простір держави («Деякі питання діяльності Міністерства культури», 2019).

У реалізації державної політики у сфері телебачення, радіомовлення, інформаційної та видавничої діяльності бере участь *Державний комітет телебачення і радіомовлення України* («Про затвердження Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення», 2014).

Український інститут національної пам'яті забезпечує реалізацію державної політики у сфері збереження історичної пам'яті, зосереджуючись на дослідженні процесів державотворення, вшануванні пам'яті жертв тоталітарних режимів і воєн, популяризації історії України, інтеграції національних меншин і корінних народів та подоланні історичних міфів («Деякі питання Українського інституту національної пам'яті», 2014).

Державне агентство України з питань кіно реалізує державну політику у сфері кінематографії (Про затвердження Положення про Державне агентство України з питань кіно, 2014), а *Державна служба України з етнополітики та свободи совісті* – у сфері міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав корінних народів і національних меншин (Про затвердження Положення про Державну службу України з етнополітики та свободи совісті та внесення змін до Положення про Міністерство культури України, 2019).

Центральні органи виконавчої влади в межах компетенції видають обов'язкові до виконання акти та забезпечують контроль за їх реалізацією. На місцевому рівні *державні адміністрації* забезпечують виконання державних і регіональних програм соціально-культурного, наукового та екологічного розвитку, охорону культурної спадщини і довкілля, організацію природно-заповідного фонду, контроль за дотриманням законодавства у сферах культури, освіти, науки, мови, охорони здоров'я, екологічної та санітарної безпеки, а також інформування населення про стан довкілля і надзвичайні ситуації. Вони реалізують державну політику у сферах науки, освіти, культури, фізичної культури і спорту, охорони здоров'я, сім'ї, молоді та дітей,

сприяють розвитку інновацій, міжнародного співробітництва, діяльності громадських і творчих об'єднань, забезпечують функціонування української мови як державної та створення умов для розвитку мов національних меншин [29].

Повноваження виконавчих органів сільських, селищних та міських рад у сфері культурного розвитку поділяються на власні (самоврядні) та делеговані. До власних повноважень належать: розробка та виконання програм культурного розвитку, складання балансів ресурсів для управління культурою, подання необхідних показників до районних та обласних рад, а також координація культурного розвитку на території. Делеговані повноваження охоплюють організацію охорони, реставрації та використання пам'яток історії та культури, архітектури, а також природних заповідників.

Що стосується освіти, охорони здоров'я та культури, органи місцевого самоврядування мають такі основні власні повноваження: управління закладами освіти, охорони здоров'я, культури та спорту, забезпечення умов для розвитку здібностей молоді, створення фондів для навчання, контроль за використанням коштів, пільговий проїзд для учнів та педагогів, а також організація медичного обслуговування в місцевих закладах. Делеговані повноваження включають забезпечення доступу до освіти та медичних послуг, вдосконалення мережі закладів, підтримку пільгових категорій населення, організацію працевлаштування випускників, та підтримку дітей-сиріт і осіб з інвалідністю. Ці повноваження забезпечують належну організацію та розвиток культурного середовища на місцевому рівні, задовольняючи потреби громадян у сфері освіти, культури, спорту та медичного обслуговування [30].

До кола суб'єктів забезпечення гуманітарної безпеки обґрунтовано належать судові органи, адже саме до них звертаються громадяни, інститути громадянського суспільства, органи державної влади та місцевого самоврядування з метою захисту порушених або оспорюваних прав, що перебувають під охороною закону. Здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, суд гарантує кожному право на справедливий суд і повагу до прав і свобод, закріплених Конституцією України, законами та

міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а судові рішення, що набрали законної сили, є загальнообов'язковими до виконання на всій території держави [31].

Важливу роль у цій сфері відіграють також інституції громадянського суспільства – політичні партії, громадські об'єднання, комерційні та інші організовані форми самоорганізації громадян, діяльність яких у сфері гуманітарної безпеки регламентується законодавством і відповідними нормативно-правовими актами. Суттєвого значення набуває розвиток ініціативних громадських структур, спрямованих на захист прав і законних інтересів у гуманітарній сфері, при одночасному обов'язку держави стимулювати індивідуальну й колективну участь громадян у цих процесах. Законодавство гарантує зареєстрованим громадським об'єднанням право створювати фонди, експертні центри та інші організаційні форми, здійснювати громадську експертизу проєктів нормативних рішень і подавати відповідні пропозиції органам влади. Окремими суб'єктами забезпечення гуманітарної безпеки виступають і громадяни, участь яких, попри законодавчі обмеження, полягає у формуванні моральних засад регулювання суспільних відносин, при цьому результативність державної політики у цій сфері значною мірою залежить від громадянської ініціативи та готовності звертатися до органів державної влади й місцевого самоврядування [23, с. 33–34].

Висновки до розділу 2

Гуманітарна сфера у сучасних умовах розвитку української державності посідає ключове місце в системі національної безпеки, оскільки саме через неї реалізується захист фундаментальних цінностей, людського капіталу та соціальної стабільності. Аналіз нормативно-правової бази дозволяє стверджувати, що українська модель забезпечення гуманітарної безпеки ґрунтується на поєднанні конституційних гарантій прав і свобод людини, галузевого законодавства та стратегічних програмних документів, які в сукупності формують цілісну систему правового впливу на гуманітарні процеси. Незважаючи на фрагментарність термінологічного оформлення гуманітарної складової у законодавстві про національну безпеку, її змістовна

присутність простежується через пріоритет захисту особи, розвиток освіти, науки, культури, охорони здоров'я, утвердження національної ідентичності та підтримку громадянського суспільства. Стратегія національної безпеки України концептуалізує гуманітарний вимір як основу державної стійкості, акцентуючи увагу на безпеці людини, інклюзії, соціальній справедливості та якості життя. Таким чином, нормативно-правове регулювання гуманітарної сфери слід розглядати як інтегрований механізм національної безпеки, що забезпечує не лише захист від гуманітарних загроз, а й створює умови для довгострокового розвитку, консолідації суспільства та збереження суверенітету держави.

Інституційне забезпечення гуманітарної безпеки в Україні слід розглядати як стратегічний ресурс державного розвитку та ключову передумову суспільної стійкості в умовах сучасних трансформацій і безпекових викликів. Сформована система суб'єктів гуманітарної політики охоплює органи державної влади різних рівнів, органи місцевого самоврядування, судові інституції та розгалужену мережу громадянського суспільства, що свідчить про комплексний і поліцентричний характер управління у цій сфері. Її функціонування забезпечує реалізацію національних інтересів у гуманітарному вимірі, зокрема в галузях освіти, культури, охорони здоров'я, мовної політики, екологічної та інформаційної безпеки. Водночас наявність значної кількості суб'єктів і перехресних повноважень зумовлює підвищені вимоги до координації, інституційної узгодженості та ефективного стратегічного управління. Важливою умовою підвищення результативності гуманітарної безпеки є посилення горизонтальної взаємодії між державними і недержавними інституціями, розвиток механізмів участі громадян та забезпечення верховенства права. Таким чином, гуманітарна безпека постає як динамічний інституційний процес, що потребує постійної адаптації до соціальних, політичних і культурних змін та є невід'ємною складовою сучасної концепції національної безпеки України.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ГУМАНІТАРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Специфіка державного регулювання гуманітарної політики в умовах гібридної російсько-української війни

Гуманітарний вимір у сучасних збройних конфліктах набуває визначального значення, оскільки саме він виступає ключовим простором реалізації гібридної війни. Застосування інструментарію когнітивного впливу спричиняє трансформацію пріоритетів державної політики, деформує суспільне сприйняття інформації та шляхом навіювання формує сконструйовану картину реальності, вигідну суб'єктам впливу. Наслідком таких процесів стає поступове розмивання національної ідентичності, що, своєю чергою, генерує комплексні загрози національній безпеці як у внутрішньому, так і в зовнішньополітичному вимірах.

Повномасштабна агресія російської федерації проти України відбувається в умовах постійної дії гібридних загроз, що актуалізувало потребу глибинного переосмислення та вдосконалення механізмів державного регулювання гуманітарної політики. Йдеться насамперед про необхідність посилення спроможності держави захищати гуманітарний простір від інформаційних інтервенцій, маніпулятивних практик і деструктивних наративів.

У науковому дискурсі гібридна війна в гуманітарній сфері розглядається як цілеспрямований когнітивний вплив на визначені цільові аудиторії з метою викривлення адекватного розуміння дійсності, дезорганізації функціонування соціальних груп, маніпулювання масовою свідомістю та нав'язування вигідних агресору інтерпретацій суспільно значущих процесів. Як слушно зауважує І. Кресіна, реалізація таких стратегій передбачає використання новітніх технологій, спеціальних психологічних методик та інструментів

впливу на підсвідомість, що значно ускладнює протидію подібним загрозам [32].

Сучасні гібридні конфлікти змушують держави переглядати усталені підходи до гуманітарної політики. У світовій практиці державне регулювання цієї сфери реалізується через різні моделі ролі держави, зокрема як фасилітатора, мецената, архітектора або інженера, залежно від співвідношення значущості процесу та результату культурної діяльності [33, с. 385]. В українських реаліях у період формування й реалізації гуманітарної політики домінує модель держави-мецената, за якої підтримуються як процеси, так і результати, проте із помірним акцентом на сам процес.

Тривала інтеграція російського масового культурного продукту в український соціокультурний простір створила сприятливі умови для поширення гібридних інформаційних установок, маніпулятивних повідомлень і фейків. У цьому контексті гуманітарна політика об'єктивно перетворилася на один із пріоритетних об'єктів гібридної війни, спрямованої на імплантацію вигідних противнику цінностей, дезорганізацію мовної та культурної політики, відволікання уваги органів влади від стратегічних проблем гуманітарної сфери, а також на формування образу ворога та демонстрацію сили з метою психологічного тиску як на власне населення, так і на противника [34].

У ході війни проти України керівництво держави-агресора реалізує комплекс взаємопов'язаних завдань, серед яких чільне місце посідає цілеспрямоване руйнування екологічного середовища, що створює передумови для регіональних і навіть глобальних катастроф з потенційними гуманітарними наслідками [35]. Паралельно здійснюється підрив інтегральної спроможності України через знищення економічного, культурного, науково-освітнього та військового потенціалу, депортацію і геноцид цивільного населення, руйнування інфраструктури та пам'яток культурної спадщини. Особливу роль у цій стратегії відіграє системна антиукраїнська пропаганда, спрямована на підрив суспільної єдності, дискредитацію політичного та військового керівництва, зниження бойового духу, формування негативного

міжнародного іміджу України й дестабілізацію суспільно-політичної системи шляхом створення керованого хаосу. Водночас активно застосовуються технології рефлексивного управління, орієнтовані як на українські еліти з метою примусу до переговорів або капітуляції, так і на політичні кола ЄС та НАТО з метою обмеження підтримки України через ядерний, енергетичний та продовольчий шантаж, а також маніпулювання міграційними процесами.

Невід'ємним елементом гібридної війни є використання специфічних наративів, що спрощують і спотворюють уявлення про реальність, підміняючи раціональне осмислення подій міфологізованими схемами та бінарними опозиціями. Такі наративи формують альтернативне семантичне поле, закріплюють відповідні когнітивні моделі мислення та впливають на повсякденну комунікацію, що поглиблює суспільні розколи на ґрунті ціннісних і світоглядних відмінностей [36].

Частковий успіх російської гібридної агресії зумовлений наявністю низки системних прогалин у гуманітарній політиці України. Серед них – тривале нехтування потребою формування державницької ідеології та національної ідеї, відсутність цілісної політики історичної пам'яті, кризовий стан культурної політики й незахищеність інформаційного простору, а також зниження доступності та якості освіти, охорони здоров'я і культурних послуг, що сприяло соціальній поляризації та фрагментації ідентичностей [37, с. 191].

За таких умов державна гуманітарна політика має бути зорієнтована на посилення ролі держави та громадянського суспільства у забезпеченні інформаційної безпеки особи, соціальних груп і суспільства загалом. Визначальним завданням виступає формування громадянської свідомості та ідентичності, здатної подолати кризові явища й консолідувати громадян навколо національної ідеї та стратегічних цілей розвитку держави [38, с. 53].

З метою підвищення ефективності державного регулювання гуманітарної політики в контексті зміцнення суверенітету та національної стійкості в Україні було запроваджено низку інституційних механізмів, зокрема створення спеціалізованих координаційних штабів і робочих груп, діяльність яких спрямована на реінтеграцію деокупованих територій, захист

прав депортованих осіб і дітей, організацію евакуації населення та повернення громадян з тимчасово окупованих територій [1, с. 85].

Ефективна протидія гібридним загрозам потребує формування комплексної та проактивної системи державного регулювання гуманітарної політики, здатної не лише реагувати на поточні виклики, а й забезпечувати довгострокову гуманітарну стійкість. У цьому контексті гуманітарна політика України має бути спрямована на підтримання внутрішньополітичної стабільності, консолідацію суспільства навколо ідей єдності та соборності, а також на розвиток інтелектуального потенціалу нації. Водночас доцільним видається поступове переорієнтування ролі держави від моделі мецената до моделі інженера, за якої пріоритет надається кінцевому гуманітарному продукту як інструменту зміцнення національної безпеки та стійкості [39, с. 319].

Таким чином, специфіка державного регулювання гуманітарної політики в умовах гібридної російсько-української війни визначається необхідністю комплексної протидії когнітивним, інформаційним і ціннісним загрозам. Посилення інституційної спроможності держави, формування цілісної гуманітарної стратегії та зміщення акцентів у ролі держави у бік результатоорієнтованої моделі є ключовими передумовами забезпечення національної стійкості, збереження ідентичності та успішного протистояння гібридній агресії.

3.2. Стратегічні напрями та принципи трансформації гуманітарної політики України в контексті модернізації національної безпеки

Гібридний інформаційний тиск російської федерації у гуманітарному вимірі має глибинно деструктивний характер і спрямований передусім на розмивання української ідентичності шляхом заперечення самого факту існування українства як самобутнього соціокультурного феномену. Йдеться про цілеспрямовані спроби поставити під сумнів унікальність української мови, культури, історичної пам'яті, ментальних установок, державотворчих

традицій і моделей суспільного розвитку. Заперечення права української нації на самовизначення поступово набуло ознак домінантного мотиву сучасного російського політичного та публічного дискурсу, реалізованого через багаторівневі механізми – від офіційних заяв вищого керівництва рф до діяльності афілійованих псевдонаукових структур і масштабних пропагандистських кампаній у медіапросторі, зорієнтованих на вплив на суспільну свідомість українських громадян [1, с. 213; 17, с. 231].

За таких умов у період воєнного стану категорія «державна гуманітарна політика України» набуває розширеного змісту і має трактуватися як цілісна система стратегічних рішень та практичних заходів, спрямованих на формування, збереження й відтворення української національної ідентичності, гарантування прав і свобод людини, а також створення належних умов для комплексної підтримки громадян у сферах соціальної роботи, освіти, культури, мовної політики, охорони фізичного й психологічного здоров'я, молодіжної політики та національної безпеки [9, с. 213].

Специфіка сучасного українського контексту, в якому держава веде боротьбу за власне існування і стратегічну перспективу розвитку, зумовлює особливу тісноту зв'язку між завданнями соціальної та гуманітарної безпеки й проблематикою формування єдиного гуманітарного простору. На відміну від багатьох інших країн, для України ця проблема має екзистенційний вимір. По-перше, держава перебуває у стані тривалої повномасштабної війни. По-друге, інституційна незавершеність гуманітарного простору впродовж років незалежності не дала змоги суттєво нейтралізувати низку деструктивних процесів у соціогуманітарній сфері, зокрема поглиблення соціальної нерівності, загострення демографічної кризи, поширення соціальних патологій, низьку ефективність державних інституцій у протидії корупції, маніпулятивний вплив на суспільну свідомість, а також системне недооцінювання ролі освіти і культури як фундаментальних чинників суспільного розвитку та державної стійкості. По-третє, фрагментованість гуманітарного простору негативно позначається на забезпеченні національної

єдності й соборності, ускладнюючи процеси суспільної консолідації в умовах масштабних викликів і загроз [40, с. 35–37].

У зв'язку з цим оновлена концепція гуманітарної політики держави має спиратися на критичне осмислення попередніх прорахунків у визначенні цілей і пріоритетів гуманітарного розвитку, які частково сприяли поширенню сепаратистських настроїв. Важливим аспектом такої концепції є інституційне посилення взаємодії науки, освіти та культури, що реалізується через поглиблення співпраці наукових установ із закладами освіти, мистецькими організаціями та інституціями культурного просвітництва [41, с. 90].

Концептуальне ядро гуманітарної політики має ґрунтуватися на усвідомленні того, що повноцінний розвиток особистості в умовах соціальної нестабільності можливий лише за умови органічної синергії наукової, освітньої та мистецької діяльності, доповненої постійною творчою комунікацією між суб'єктами гуманітарного процесу. Саме в такій взаємодії культура постає як простір вироблення інноваційних і гуманістичних відповідей на сучасні виклики та гібридні загрози. Методологічною основою цієї моделі має бути інтерсуб'єктивний підхід, що дозволяє розглядати гуманітарну політику як безперервний процес комунікації, в якому суб'єкти й об'єкти політики є взаємозалежними складовими єдиного цілого.

Розробка О. Кубальським ідеї інтерсуб'єктивної природи гуманітарної політики створила підґрунтя для формування плюралістичного бачення її суб'єктного складу. Держава при цьому залишається ключовим, але не єдиним актором гуманітарної політики, взаємодіючи з інститутами громадянського суспільства, зокрема церквами, культурними, політичними, правовими та економічними структурами, а також з іноземними й міжнародними суб'єктами, включно з ООН, ЮНЕСКО та іншими впливовими організаціями, а також державними і недержавними гуманітарними акторами-нерезидентами [Кубальський О., с. 90]. У ширшому міжнародному контексті гуманітарна політика охоплює заходи із захисту життя, здоров'я та гідності людини, подолання глобальних соціальних проблем, допомоги біженцям і реагування

на надзвичайні ситуації, що реалізується на двосторонньому, багатосторонньому та глобальному рівнях [10, с. 231].

Актуалізація й модернізація системи національної безпеки у гуманітарній площині вимагає від держави забезпечення цілісної реалізації гуманітарної політики як у внутрішньому, так і в зовнішньому вимірі. Досвід російсько-української гібридної війни переконливо засвідчив, що гуманітарна сфера є одним із ключових фронтів протиборства, де формуються ціннісні орієнтири, ідентичність, суспільна стійкість та міжнародний імідж держави. Ігнорування гуманітарної політики трансформується у прямі загрози національній безпеці.

У цьому контексті модернізація гуманітарної складової національної безпеки має здійснюватися на засадах комплексного підходу, що поєднує розвиток культури, освіти, науки, інформаційної політики та механізмів захисту прав людини з ефективною протидією зовнішнім деструктивним впливам. Водночас особливої ваги набуває координація дій державних інституцій, громадянського суспільства та міжнародних партнерів задля утвердження українського гуманітарного простору і посилення довіри до України як демократичної та суверенної держави.

Управління гуманітарною сферою в умовах децентралізації потребує чіткого дотримання принципу оптимального поєднання централізації й децентралізації, що забезпечує раціональний розподіл повноважень і відповідальності між рівнями влади та підвищує ефективність управлінських рішень [42, с. 223]. Передання значної частини функцій на місцевий рівень сприяє зростанню ініціативності органів місцевого самоврядування, їх взаємодії з культурними інституціями та демократизації управлінських процесів [42, с. 224].

Наступним засадничим орієнтиром державної політики у гуманітарній сфері виступає принцип чіткого функціонального розмежування повноважень між центральними органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Його сутність полягає у перенесенні значної частини управлінських функцій безпосередньо на місцевий рівень, що

супроводжується розширенням компетенцій регіональних і локальних управлінських структур та зростанням їх відповідальності за стан і динаміку гуманітарного розвитку. Надання місцевим органам влади реальної автономії у вирішенні гуманітарних питань сприяє не лише зменшенню надмірного адміністративного втручання з боку центру у їхню повсякденну діяльність, а й активізації ініціативності, підвищенню рівня самостійності та розширенню співпраці з різними суб'єктами культурного процесу, що в цілому посилює демократичний характер управлінської системи у гуманітарній сфері [42, с. 224].

Водночас за центральним рівнем управління зберігається відповідальність за виконання ключових функцій реалізації державної гуманітарної політики, спрямованих на досягнення стратегічних цілей культурного розвитку. До них належить формування науково обґрунтованих засад державної політики у сфері культури, організація та координація наукових досліджень, зокрема аналіз соціокультурних процесів у країні, забезпечення системної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців для закладів культури й мистецтва, розвиток міжнародних культурних зв'язків, підтримка єдиного культурного простору держави. Важливим завданням центральної влади залишається також фінансова підтримка регіонів, що не володіють достатніми ресурсами для реалізації пріоритетних програм культурного розвитку, шляхом використання коштів державного бюджету, нормативно-правове забезпечення культурної сфери, збереження та утримання пам'яток і культурних цінностей загальнонаціонального значення, а також розроблення і впровадження державних програм їх охорони та використання [43, с. 40].

Не менш значущим у системі державного управління є принцип демократизації управлінської діяльності, який ґрунтується на розвитку громадянської самодіяльності та широкому залученні населення до вирішення проблем культурного життя через участь у діяльності творчих спілок, культурно-мистецьких об'єднань, асоціацій та інших форм громадської самоорганізації. Реалізація цього принципу передбачає досягнення

збалансованого поєднання цілеспрямованих управлінських впливів із механізмами співробітництва, співуправління та самоуправління у гуманітарній сфері, налагодження конструктивного діалогу між органами державної влади та громадянським суспільством, їх партнерську взаємодію у питаннях освітнього, культурного й духовного розвитку з урахуванням специфіки та внутрішньої динаміки гуманітарної сфери [42, с. 225].

Визначальне значення для гуманітарної безпеки держави має також принцип дбайливого ставлення до національної культурної спадщини та її органічного поєднання з сучасними духовними процесами й глобальними культурними тенденціями. Духовні надбання, збережені попередніми поколіннями, виконують подвійну функцію: з одного боку, вони є джерелом духовного споживання і культурної насолоди, а з іншого – виступають носіями історичного досвіду культуротворення, своєрідним інструментом осмислення закономірностей духовного розвитку нації, причин її культурних злетів і втрат [42, с. 225].

Послідовне впровадження системного підходу в гуманітарній сфері об'єктивно зумовлює підвищені вимоги до якості управлінських кадрів, їх здатності здійснювати всебічний аналіз ситуації та оперативно реагувати на актуальні виклики. Саме цим пояснюється особлива роль принципу професійності та компетентності суб'єктів формування й реалізації гуманітарної політики, без дотримання якого неможливе ефективне функціонування всієї системи гуманітарного управління [42, с. 226].

У сучасних умовах актуалізується необхідність перегляду підходів до фінансування гуманітарної сфери на основі поєднання різних джерел ресурсів, зокрема бюджетних асигнувань, позабюджетних надходжень та коштів, отриманих у результаті культурно-мистецької діяльності закладів освіти, культури й охорони здоров'я. У цьому контексті постає нагальна потреба у формуванні ефективних нормативно-правових і організаційних механізмів залучення приватного капіталу, які б забезпечували узгодження приватних і загальнодержавних інтересів та мінімізували ризики негативного впливу бізнес-структур на гуманітарний розвиток [43, с. 93].

За умов наявності як явних, так і латентних загроз національній безпеці, складної суспільно-політичної ситуації та економічних викликів особливої ваги набуває розвиток системи національної стійкості, невід'ємною складовою якої є гуманітарна стійкість держави [20, с. 63]. Її зміцнення передбачає гарантування базових прав і потреб людини, системний моніторинг ризиків і загроз розвитку особистості в Україні та вироблення адекватних відповідей на них через належне функціонування гуманітарної сфери, її інститутів і суб'єктів [20, с. 63].

Структурно гуманітарна стійкість охоплює демографічну складову, що є одним із ключових напрямів і включає проблематику природного руху населення та міграційних процесів, які в умовах глобалізації й триваючої російсько-української війни набули особливо гострого характеру. Вагомою складовою залишається етнонаціональна стійкість, яка формується в результаті цілеспрямованої етнонаціональної політики держави у взаємодії з поліетнічним громадянським суспільством та спрямована на досягнення гармонійної єдності етнічних спільнот України навколо демократичних цінностей і поваги до прав людини [20, с. 64].

Таким чином, забезпечення гуманітарної стійкості орієнтоване на здатність держави й суспільства адаптуватися до динамічних змін безпекового середовища з метою підтримання стабільного функціонування ключових сфер життєдіяльності до, під час і після кризових ситуацій. Йдеться не про усунення загроз як таких, а про постійну готовність до їх наявності та тривалої дії, що вимагає не лише механізмів протидії, а й інструментів гнучкої адаптації [20, с. 65].

Як слушно зазначає С. Присяжнюк, одним із пріоритетних завдань державної гуманітарної політики у цьому контексті є формування спільної громадянської ідентичності, заснованої на спільних цінностях, історичній пам'яті та усвідомленні відповідальності за майбутнє країни [20, с. 231]. Поділяючи цю позицію, слід наголосити, що саме такий підхід сприяє консолідації суспільства, посиленню соціальної згуртованості та підвищенню рівня стійкості держави до внутрішніх і зовнішніх викликів, зокрема в умовах

гібридного протистояння. Спільна громадянська ідентичність у цьому сенсі постає як стратегічний ресурс гуманітарної політики, що забезпечує відтворення національних цінностей, підтримку демократичних інститутів і довгострокову стабільність суспільного розвитку.

Сучасні виклики і загрози актуалізують потребу зосередження уваги органів державної влади на розробленні та впровадженні дієвих програм і стратегій, спрямованих на підвищення якості життя населення та задоволення його соціальних потреб. Розв'язання цих завдань можливе лише за умови комплексного підходу до реалізації гуманітарної політики, активної участі громадян та налагодженої взаємодії всіх зацікавлених сторін [44, с. 7].

Важливим інструментом реалізації державної гуманітарної політики виступає система стратегічних комунікацій, яка забезпечує цілісну комунікативну діяльність органів влади шляхом формування узгоджених стратегічних наративів і сприяє суспільній консолідації, підвищуючи рівень стійкості до зовнішніх інформаційних впливів. У межах гуманітарної політики стратегічні комунікації доцільно розглядати як скоординований комплекс загальнонаціональних комунікаційних заходів, спрямованих на вплив на цільові аудиторії з метою формування адекватного сприйняття реформ у сфері гуманітарного розвитку [45, с. 324].

У процесі реалізації гуманітарної політики стратегічні комунікації відіграють ключову роль у забезпеченні стійкості системи протидії інформаційним загрозам, оскільки ефективність такої протидії в умовах гібридної війни безпосередньо залежить від узгодженості комунікаційних каналів і змісту повідомлень. Формування необхідних управлінських рішень здійснюється через цілеспрямовану зміну сприйняття соціальних процесів, що досягається завдяки використанню інструментарію стратегічних комунікацій [45, с. 324].

До основних цілей системи стратегічних комунікацій як інструменту реалізації державної гуманітарної політики належать збереження й поглиблення демократичних процесів, підвищення рівня поваги до громадянина, досягнення стратегічних цілей держави, розвиток

відповідального партнерства з громадянським суспільством, сприяння діалогу між конфліктними групами, забезпечення прозорості діяльності органів влади, налагодження конструктивних відносин із медіа, зростання довіри до управлінських рішень та ефективне управління через внутрішні комунікації [45 с. 325].

Отже, трансформація державної гуманітарної політики України в умовах модернізації національної безпеки є багатовимірним і довготривалим процесом, що вимагає системного поєднання ціннісних, інституційних та управлінських рішень. Її ефективність визначається здатністю держави інтегрувати гуманітарний розвиток у загальну архітектуру безпеки, забезпечуючи формування стійкої громадянської ідентичності, консолідацію суспільства та адаптивність до тривалих загроз. Саме гуманітарна політика, зорієнтована на інтерсуб'єктивну взаємодію держави й суспільства, може стати одним із ключових чинників збереження суверенітету, демократичного розвитку та стратегічної стабільності України в умовах сучасного гібридного протиборства.

Висновки до розділу 3.

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що в умовах гібридної російсько-української війни гуманітарна сфера перетворюється на один із ключових об'єктів стратегічного впливу, де поєднуються когнітивні, інформаційні та психологічні технології підриву національної стійкості. Державне регулювання гуманітарної політики за таких обставин набуває безпекового характеру й виходить за межі традиційного культурно-соціального управління, інтегруючись у систему національної безпеки. Агресивне використання гібридних наративів, маніпулятивних ідеологем і механізмів рефлексивного управління спрямоване на дезінтеграцію суспільства, розмивання ідентичності та формування контрольованого хаосу. Виявлені структурні прогалини гуманітарної політики України – відсутність цілісної національної ідеї, фрагментарність політики історичної пам'яті, вразливість інформаційного простору та соціокультурна поляризація – істотно підвищили ефективність ворожих впливів. У відповідь на ці виклики держава

змушена трансформувати власну регуляторну роль, посилюючи координацію гуманітарної політики, інституційну взаємодію з громадянським суспільством та впровадження цілеспрямованих механізмів гуманітарної безпеки. Таким чином, специфіка державного регулювання гуманітарної політики в умовах гібридної війни полягає у її переорієнтації на формування стійкої національної ідентичності, протидію когнітивним загрозам та зміцнення гуманітарного суверенітету держави.

Аналіз стратегічних напрямів і принципів трансформації державної гуманітарної політики України засвідчує, що в умовах гібридної війни гуманітарна сфера перетворюється на один із ключових вимірів національної безпеки. Цілеспрямовані спроби держави-агресора нівелювати українську ідентичність, дискредитувати історичну пам'ять, мову та культуру актуалізували необхідність переосмислення гуманітарної політики як інструменту забезпечення стійкості держави. У цьому контексті гуманітарна політика набуває системного характеру та охоплює не лише культурно-освітній вимір, а й соціальну, демографічну, етнонаціональну та інформаційну складові. Важливим методологічним зрушенням є перехід до інтерсуб'єктивної моделі гуманітарної політики, що передбачає залучення широкого кола акторів – від державних інституцій до громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Обґрунтовані в підрозділі принципи управління гуманітарною сферою, зокрема поєднання централізації й децентралізації, демократизація управління, фаховість кадрів і збереження культурної спадщини, формують підґрунтя для модернізації гуманітарної політики в логіці національної безпеки. Таким чином, трансформація гуманітарної політики постає як необхідна умова посилення гуманітарної стійкості, суспільної консолідації та протидії деструктивним зовнішнім впливам.

ВИСНОВКИ

1. Проведений аналіз теоретичних підходів до осмислення гуманітарної складової політики національної безпеки свідчить про її багатовимірний і міждисциплінарний характер. Гуманітарна сфера постає не як відокремлений сегмент суспільного життя, а як інтегральний простір формування цінностей, світоглядних орієнтацій, культурних норм і моделей соціальної поведінки, що безпосередньо впливають на стійкість держави. У цьому контексті гуманітарна складова національної безпеки визначається не лише рівнем захищеності культурних, освітніх чи духовних інститутів, а й здатністю суспільства до самовідтворення, консолідації та опору деструктивним внутрішнім і зовнішнім впливам. Узагальнення наукових позицій дозволяє дійти висновку: ключовим пріоритетом гуманітарної безпеки є збереження та розвиток національної ідентичності; забезпечення прав і свобод людини; підтримка інтелектуального й духовного потенціалу нації. Таким чином, гуманітарна складова політики національної безпеки набуває стратегічного значення, де формуються довгострокові передумови політичної стабільності, соціальної єдності та національної життєздатності держави.

2. Проведений аналіз засвідчує, що гуманітарна політика в сучасних умовах набуває статусу системоутворювального чинника модернізації національної безпеки України. Вихід за межі традиційного силового трактування безпеки зумовлює необхідність інтеграції гуманітарної складової, яка формує ціннісні орієнтири суспільства, підтримує колективну ідентичність та забезпечує довготривалу соціальну стійкість. Через інструменти освіти, культури, інформаційної політики та історичної пам'яті держава впливає на процеси консолідації суспільства, знижуючи вразливість до гібридних і деструктивних впливів. Особливої ваги гуманітарна політика набуває в умовах російсько-української війни, де боротьба за смисли, ідентичність і ціннісні орієнтації стає одним із ключових вимірів протистояння. Інституційне закріплення гуманітарних пріоритетів у системі стратегічного планування безпеки створює передумови для переходу від реактивних до превентивних

моделей захисту національних інтересів. Таким чином, гуманітарна політика виступає не допоміжним, а повноцінним елементом сучасної архітектури національної безпеки, здатним забезпечувати її адаптивність, ціннісну сталість і здатність до самовідтворення в умовах тривалих кризових впливів.

3. Проведений аналіз інституційного забезпечення гуманітарної безпеки засвідчує, що вона формується як складна, багаторівнева система публічного управління, інтегрована в загальну структуру національної безпеки держави. Її функціонування ґрунтується на взаємодії політичних, адміністративних, правових та соціальних інститутів, діяльність яких спрямована на захист фундаментальних прав і свобод людини, збереження культурної цілісності, національної ідентичності та соціальної стабільності. Ключову роль у цій системі відіграє держава, яка забезпечує стратегічне планування, нормативно-правове регулювання та координацію гуманітарної політики через механізми законодавчої, виконавчої та судової влади. Водночас ефективність інституційної моделі гуманітарної безпеки значною мірою визначається спроможністю центральних і місцевих органів влади реалізовувати делеговані та власні повноваження з урахуванням регіональної специфіки й актуальних суспільних потреб. Важливим чинником стійкості системи виступає участь інститутів громадянського суспільства та громадян як суб'єктів гуманітарної безпеки, що забезпечує зворотний зв'язок, суспільний контроль і підвищення легітимності державної політики. Отже, інституційне забезпечення гуманітарної безпеки постає не як сукупність ізольованих органів, а як цілісний механізм, ефективність якого залежить від узгодженості дій, правової визначеності та інституційної спроможності суб'єктів управління.

4. Проведений аналіз нормативно-правового регулювання гуманітарної сфери у контексті забезпечення національної безпеки України засвідчує, що гуманітарний вимір виступає системоутворювальним елементом сучасної безпекової політики держави. Законодавство України формує комплексну правову основу, у межах якої гуманітарна сфера розглядається не лише як простір реалізації соціальних і культурних прав, а й як чинник забезпечення стійкості, згуртованості та відтворення національного потенціалу.

Конституційні положення, галузеві закони, стратегічні документи та підзаконні нормативні акти закріплюють пріоритет людини, її гідності, прав і свобод як ключову цінність національної безпеки, що визначає гуманітарну спрямованість державної політики. Водночас відсутність у чинному Законі України «Про національну безпеку України» чіткого термінологічного закріплення гуманітарної безпеки як самостійної категорії компенсується імпліцитною інтеграцією гуманітарних цінностей через принципи захисту прав людини, демократичного цивільного контролю, соціальної орієнтації та сталого розвитку. Систематизація законодавства у сферах культури, освіти, науки, охорони здоров'я, довкілля, інформаційної та мовної політики свідчить про багаторівневий характер правового регулювання гуманітарної сфери та його спрямованість на попередження й нейтралізацію гуманітарних загроз. Отже, нормативно-правове забезпечення гуманітарної сфери формує правову матрицю, що забезпечує трансформацію гуманітарної політики у дієвий інструмент національної безпеки.

5. Узагальнюючи результати дослідження, слід зазначити, що гуманітарна політика в умовах гібридної війни постає не лише як інструмент соціокультурного розвитку, а як ключовий чинник забезпечення національної безпеки та стратегічної стійкості держави. Російсько-українська війна продемонструвала, що вплив на свідомість, ціннісні орієнтири та колективну пам'ять суспільства здатен мати не менш руйнівні наслідки, ніж воєнні дії у фізичному просторі. За цих умов державне регулювання гуманітарної політики має набути системного, проактивного й результатноорієнтованого характеру, поєднуючи правові, інституційні та ідеологічні механізми впливу. Перехід від ролі держави-мецената до держави-інженера у гуманітарній сфері дозволяє зосередити зусилля на створенні якісного гуманітарного продукту, спрямованого на консолідацію суспільства, утвердження національної ідеї та підвищення інтелектуального потенціалу нації. Впровадження координаційних механізмів, орієнтованих на захист вразливих груп, реінтеграцію деокупованих територій і протидію гуманітарним загрозам, засвідчує поступове формування національної системи гуманітарної стійкості.

Отже, ефективна гуманітарна політика в умовах гібридної війни є визначальним чинником збереження державного суверенітету, суспільної єдності та довгострокової безпеки України.

6. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що гуманітарна політика України в сучасних умовах має розглядатися не як допоміжний напрям державного управління, а як стратегічний ресурс модернізації системи національної безпеки. Гібридна агресія Російської Федерації продемонструвала вразливість гуманітарного простору до маніпулятивних впливів та водночас підтвердила його ключову роль у формуванні національної ідентичності, соціальної згуртованості та стійкості держави. Ефективна гуманітарна політика потребує комплексного підходу, що поєднує розвиток культури, освіти, науки, соціального захисту, стратегічних комунікацій і прав людини з інструментами безпекового реагування. Особливого значення набуває концепція гуманітарної стійкості, яка орієнтована не на усунення загроз, а на здатність суспільства адаптуватися до тривалих криз і зберігати функціональність у складному безпековому середовищі. Формування спільної громадянської ідентичності, підтримане системою стратегічних комунікацій, виступає ключовим чинником довгострокової стабільності та демократичного розвитку. Отже, модернізація державної політики у гуманітарній сфері є необхідною передумовою зміцнення національної безпеки, міжнародної суб'єктності України та її стійкого розвитку в умовах тривалих зовнішніх викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Присяжнюк С. Особливості реалізації гуманітарної політики у секторі безпеки і оборони України. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2023. С. 83–88.
2. Баюк М. Гуманітарна складова політики державної безпеки: поняття, принципи. *Університетські наукові записки*. 2018, № 65, С. 186–199.
3. Пироженко В. Гуманітарна складова національної безпеки: предмет дослідження та коло основних проблем. *Стратегічна панорама*. 2005. № 2. С. 27–35.
4. Чупрій Л. Концептуальні засади політики національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері. *Політичний менеджмент*. 2013, № 1–2. С. 35–41.
5. Щуцька Д. Концепція та пріоритети гуманітарної політики України в умовах європейської інтеграції. *Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету*. IV Міжнародна студентська наукова конференція «Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді» (15 травня 2020 року). С. 395–398.
6. Сергієнко Л. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об'єктів, суб'єктів та пріоритетів. *Вісник ЖДТУ: Економіка, управління та адміністрування*. 2019. Вип. 2(88). С. 162–173.
7. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
8. Енциклопедія державного управління / наук. ред. Ю. В. Ковбасюк, М. М. Іжа, В. Г. Бодров та ін. / Галузеве управління. Київ: НАДУ, 2011. Т. 4. 648 с.
9. Круглашов А., Сабадаш Н. Гуманітарна політика: основні поняття. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2024. № 15. С. 205–227. URL: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.15.205-227> (дата звернення: 10.10.2025)

10. Базиляк, Н. Трансформація базових науково-теоретичних засад державної гуманітарної політики щодо формування новітнього соціокультурного простору в Україні. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. № 1. С. 3–8.
11. Горбатюк С. Концептуалізація моделі гуманітарної політики в Україні на сучасному етапі реформ. Ефективність державного управління. 2018. Вип.2. С. 80–89.
12. Лясота А. Сучасна гуманітарна політика. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2019. № 2 (1). С. 86–94.
13. Опанасюк Т. Гуманітарна складова національної безпеки України. *Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів ХХІ століття» (м. Житомир, 7-8 грудня 2023 року)*. Житомир: Житомирська політехніка, 2023. С. 290–294.
14. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України № 392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 01.11.2025).
15. Світова гібридна війна: український фронт: монографія /за заг.ред. В. П. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017. 496 с.
16. Сергієнко Л. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об'єктів, суб'єктів та пріоритетів. *Вісник ЖДТУ: Економіка, управління та адміністрування*. 2019. Вип. 2(88). С. 162–173. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2019-2\(88\)-162-173](https://doi.org/10.26642/jen-2019-2(88)-162-173) (дата звернення: 09.08.2024).
17. Присяжнюк С. Гуманітарна політика України як стримуючий фактор гібридної агресії РФ. *Політологічний вісник*. 2023. № 91. С. 229–237.
18. Мельник І. Механізми впливу держави на формування масової культури в умовах гібридної війни. Дис. д-ра філос.: 281. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка. 2023. 271 с.

19. Зубченко С. Гуманітарна складова у стратегічних документах із національної безпеки України. *Аналітична записка. Серія Гуманітарний розвиток*. № 3. 2019. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/analitzubchenko-humanitarian-policy-3-2019-1.pdf> (дата звернення: 30.11.2023).

20. Присяжнюк С. Функціонал гуманітарної політики як чинника протидії інформаційній агресії. *Політичне життя*. 2024. № 3. С. 61–66.

21. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2022. 552 с. URL: <https://ipiend.gov.ua/publication/natsionalna-stijkistukrainy-stratehiia-vidpovid-na-vyklyky-ta-vyperedzhennia-hibrydnykh-zahroz/> (дата звернення: 09.10.2025).

22. Розпутенко І. Цивілізаційний вибір України в умовах глобалізації. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2017. № 1. С. 112–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2017_1_17 (дата звернення: 10.10.2025).

23. Клименко Н. Організаційно-правові засади функціонування системи забезпечення гуманітарної безпеки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Національна безпека*. 2024. Том 1. № 1. С. 26–37.

24. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР> (дата звернення: 11.10.2025). (дата звернення: 25.09.2025).

25. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 25.10.2025 р).

26. Про Національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 14.10.2025 р).

27. Про Стратегію національної безпеки: Указ Президента України від 14.09.20 р. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069> (дата звернення: 01.10.2025 р).

28. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 18.10.2025).

29. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення 10.09.2025).

30. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 12.11.2025).

31. Про судоустрій і статус судів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 12.09.2025).

32. Кресіна І. Державна інформаційна політика: аксіологічний та правовий виміри. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2019. Вип. 21. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3851 (дата звернення 12.11.2025).

33. Костиця І. Культурна політика України в умовах євроінтеграції. *Гілея: науковий вісник*. 2018. № 131. С. 384–387. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_131_102 (дата звернення 10.11.2025).

34. Задорожна М. І. Державне управління в умовах гібридної війни: маніпуляція суспільною свідомістю. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2017. Вип. 2 (18). С. 1–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2017_2_9 (дата звернення: 11.11.2025).

35. Зюзя О. Розвиток системи забезпечення державної безпеки України: організаційно-правовий аспект: дис. ... д-ра філос.: 281. / Київський національний університет імені Тараса Шевченка Київ, 2023. 310 с.

36. Мельник І. Механізми впливу держави на формування масової культури в умовах гібридної війни: дис. ... д-ра філос.: 281. / Київський національний університет імені Тараса Шевченка Київ, 2023. 271 с.

37. Кобець Ю., Міщук М. Особливості інтеграції ЄС і України в умовах «гібридної війни»: безпековий вимір. *Соціально-гуманітарний вісник: зб. наук. пр.* Вип. 32–33. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2020. С. 190–192.

38. Сащук Г. Гуманітарна політика як інструмент подолання кризи громадянської ідентичності. *Політичне життя: наук. журнал.* 2024, № 1. С. 50–55. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/15011> (дата звернення: 11.11.2025).

39. Сащук Г. Державне регулювання гуманітарної політики в умовах гібридної війни. *Політологічний вісник: зб-к наук. праць. КНУ ім. Т. Шевченка.* Київ: ТОВ «Вадекс», 2024. Вип. 92. С. 313–320. DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-88IX.2024.92.313-321> (дата звернення: 09.11.2025).

40. Трощинський В., Кравченко М., Петрос О., Ярош Н. Соціальна і гуманітарна політика в Україні в умовах сучасних викликів. *Державне управління: теорія та практика.* 2016. № 2. С. 32–44.

41. Кубальський О. Роль науки у становленні комунікативної парадигми гуманітарної політики в Україні. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки.* 2022. Вип. 2 (92). С. 82–93. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/36697/1/10.pdf> (дата звернення: 11.11.2025).

42. Купрійчук В., Градівський В. Розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування в управлінні гуманітарним розвитком. *XI Міжнародна науково-практична конференція «Наука та освіта: проблеми, перспективи та інновації» (21-23 липня 2021 р.)*. 2021. С. 222–230.

43. Ситник П., Купрійчук В., Карлова В., Небожук Р. Принципи децентралізації державного управління у сфері культури. *Інвестиції: практика та досвід.* 2020. № 2. С. 89–94., с. 92; Карлова В. В. Особливості реформування державного управління у сфері культури на регіональному і

місцевому рівні. *Суспільство. Держава. Управління. Право*. 2011. № 1. С. 33–45.

44. Харечко Д. Особливості державної гуманітарної політики у період сучасних викликів та загроз для формування феномену соціального благополуччя громадян. *Вчені записки*. 2024. № 6. С. 6–11.

45. Гаркавий Ю., Чумак О. Стратегічні комунікації як інструмент реалізації державної гуманітарної політики. *Політологічний вісник*. 2024. № 92. С. 322–330. URL: <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2024.92.322-330> (дата звернення: 10.11.2025).

АНОТАЦІЯ

Чорний Роман Олександрович. Гуманітарні аспекти забезпечення модернізації національної безпеки України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр». Спеціальність: 052 «Політологія». Освітня програма «Політологія». – Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2025.

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано її мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічну базу, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено дані про її структуру.

Метою магістерської роботи є комплексний аналіз та обґрунтування ролі гуманітарних чинників у забезпеченні модернізації національної безпеки України в умовах сучасних викликів і загроз.

Об'єктом дослідження є гуманітарна політика держави.

Предметом дослідження є гуманітарні аспекти забезпечення модернізації національної безпеки України, визначення їх ролі та значення у формуванні стійкої, адаптивної та ціннісно орієнтованої системи безпеки в умовах сучасних внутрішніх і зовнішніх загроз.

У розділі 1 розкрито поняття та сутність гуманітарної складової політики національної безпеки; визначено роль гуманітарної політики у процесі модернізації системи національної безпеки України. У розділі 2 досліджено стан нормативно-правового регулювання гуманітарної сфери у контексті забезпечення національної безпеки держави; охарактеризовано інституційне забезпечення гуманітарної безпеки України. У розділі 3 з'ясовано специфіку державного регулювання гуманітарної політики в умовах гібридної російсько-української війни; визначено стратегічні напрями та принципи трансформації гуманітарної політики України в контексті модернізації національної безпеки.

У **висновках** узагальнено результати дослідження гуманітарних аспектів забезпечення модернізації національної безпеки України, визначено ключові виклики, тенденції та пріоритети розвитку гуманітарної складової безпекової політики в умовах сучасних загроз.

Ключові слова: гуманітарна політика, національна безпека України, державна стійкість, гібридні загрози, модернізація.

SUMMARY

Chorny Roman Oleksandrovych. Humanitarian Aspects of Ensuring the Modernization of Ukraine's National Security – Qualifying thesis on manuscript rights.

«Master» educational degree. Specialty: 052 «Political Science». The educational program «Political Science». – Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, 2025.

The Introduction substantiates the relevance of the research topic, formulates its purpose and task, the object and subject of the research, the methodological basis and practical significance of the obtained results, and information about its structure.

The purpose of the master's thesis is to conduct a comprehensive analysis and justification of the role of humanitarian factors in ensuring the modernization of Ukraine's national security in the context of contemporary challenges and threats.

The object of the research is the state's humanitarian policy.

The subject of the research is the humanitarian aspects of ensuring the modernization of Ukraine's national security, including the identification of their role and significance in forming a resilient, adaptive, and value-oriented security system in the face of current internal and external threats.

Chapter 1 reveals the concept and essence of the humanitarian component of national security policy and defines the role of humanitarian policy in the process of modernizing Ukraine's national security system. **Chapter 2** examines the state of legal and regulatory governance of the humanitarian sphere in the context of ensuring national security and characterizes the institutional framework of Ukraine's humanitarian security. **Chapter 3** explores the specifics of state regulation of humanitarian policy amid the hybrid Russian-Ukrainian war and identifies strategic directions and principles for transforming Ukraine's humanitarian policy in the context of national security modernization.

The Conclusions summarize the results of the study of the humanitarian aspects of ensuring the modernization of Ukraine's national security, identifying key

challenges, trends, and development priorities of the humanitarian component of security policy in the context of contemporary threats.

Keywords: humanitarian policy, national security of Ukraine, state resilience, hybrid threats, modernization.